

Sini Tuikka

KARTTOJEN LUMO JA TIETEEN VAPAAUS

Irene Ylönen kulkee pitkiä matkoja, mutta on myös jäänyt juurilleen. Hän asuu edelleen synnyinkodissaan, jossa luki kirjoja jo neljävuotiaana. Sattumankin ohjaama polku vei hänet tutkimuksen maailmaan. Nyt Ylönen johtaa Jyväskylän yliopiston Avoimen tiedon keskusta, ajattelee kuin tutkija - ja uppoutuu edelleen karttoihin.

Oikeastaan Jyväskylän yliopiston Avoimen tiedon keskuksen johtaja Irene Ylönen ei ole päässyt kovin pitkälle. Hän nimittäin asuu samassa talossa Hankasalmen Niemisjärvellä, jossa syntyi ja vietti lapsuutensa. Toisaalta mihin sitä ihminen kotoaan lähtisi? Onhan sukua edelleen peltoaukea täynnä ja Ylönen remontoii puolisonsa kanssa 1950-luvulta peräisin olleen talon perusteellisesti kymmenen vuotta sitten.

Lukemaan Irene Ylönen opetti itsensä jo neljävuotiaana.

”Olin pienenä karttamaanikko ja opin lukemaan karttakirjan avulla.”

Ylösen lapsuudenkodissa luettiin paljon ja erityisesti hänelle ovat painuneet mieleen Aili Somersalon *Mestariton-tun seikkailut* (WSOY 1919). Häntä myös kiehtoivat kuvituksessa esitetyt virvatulet.

Tulevina vuosina Ylönen kulki säännöllisesti kilometrin matkan Niemisjärven koulun kirjastoon, josta hän kantoi oman lukemistonsa lisäksi dekkareita isälleen. Lukeminen oli yhteinen harrastus. Harrastuksena Ylönen sen halusi säilyttää, eikä hakeutunut lukion jälkeen kirjallisuutta

✧ Arto Sipisen suunnittelema Jyväskylän yliopiston kirjastorakennus avautui peruskorjattuna ja Lähde-nimisenä elokuussa 2021. Yliopiston historiasta kertovat rakennuksen seinillä olevat yliopiston kuva-arkiston kuvat. Irene Ylösen takana Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun opiskelijoita 1950-luvulla Alvar Aallon suunnittelemassa opiskelija-asuntola Naatissa. Kuva: Jyväskylän yliopisto

opiskelemaan. Hän haaveili toimittajan ammatista. Nimenomaan kirjoittavan toimittajan, sillä kirjoittaminen on aina ollut hänelle luonteva itseilmaisun muoto. Ensimmäiseksi Ylönen haki oppia Alkio-opiston tiedotusopin linjalta.

On mahdollista, että Irene Ylönen on sanomalehti *Keskisuomalaisen* kautta aikain nuorin kesätoimittaja. Niin nuori, että juttukeikalle lähtiessä toimituksen auton takalasiin piti käydä kiinnittämässä 80-lätkä.

”Mutta kyllä minä siinä hommassa ihan hyvin pärjäsin. Juttuhan tehtiin tasan siitä, mitä aamupalaverissa käskettiin. Onneksi en ollut toimittaja vielä paria vuotta aikaisemmin.

Tuolloin Helsingissä käynnistyi panttivankitilanne, joka päättyi järkyttävään räjähdykseen Mikkelin torin laidalla. Sitä uutisoimaan joutui myös työvuorossa ollut kesätoimittaja, vaikka se oli haastava paikka konkarillekin.”

Yksi kestävimmistä toimitustyöstä saaduista opeista on aikatauluun sitoutuminen. Ylönen ei tunne tyhjän paperin kammoa, ja tekstiä syntyy, kun on pakko. Toimittaja hän ei sen sijaan tässä ajassa haluaisi olla.

”Voisin olla puutarhuri tai fysioterapeutti. Ihmistä ei ole tehty istumatyöhön. Nuorempana haaveilin myös eläintieteilijän urasta. Olisi ollut hienoa tarkkailla ja tutkia eläimiä, mutta Jyväskylässä ei voinut opiskella eläintiedettä.”

Mutkan kautta yliopistouralle

Yliopistotaival Jyväskylässä kuitenkin alkoi, joskin Ylösen sanoin vinkuraisesti. Hän päätyi opiskelemaan etnologiaa syystä, jota ei muista. Vuoden opiskelujen jälkeen oli seuraavan peliliikkeen aika, kun Irene Ylönen suoritti kaksivuotisen markkinointimerkonomin tutkinnon. Opin-tojen aikana hän harkitsi hetken aikaa suuntautumista mainoskirjoittajaksi.

”Totesin melko pian, että mainosmaailman pöhinä ei ole minua varten.”

Ylönen työskenteli vielä vuoden päivät toimittajana Hankasalmen Sanomissa, kunnes palasi yliopistoon ja vaihtoi pääaineekseen Suomen historian. Journalistiikka kulki matkassa sivuaineena. Sattuma kuitenkin näytteli suurta roolia tulevalle urapolulla, eikä Irene Ylösestä tullut enää toimittajaa. Valmistumisensa jälkeen hän päätyi tutkijaksi Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitokselle.

Tutkimusta aikansa naisvaikuttajasta

Kun Ylönen myöhemmin kirjoitti Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry:n 90-vuotishistoriaa, alkoi tutkijan työ viedä mennessään ja hän aloitti oman väitöskirjatutkimuksensa.

Tutkimuksessaan Ylönen tarkastelee aatelisnaisten työtä ja toimeentuloa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. Tutkimuksen aineistona on rouva Louise Aminoffin (1854–1922,

os. Cedercreutz) kirjeenvaihtoa 1800- ja 1900-lukujen taitteesta. Puoliso Gustav Aminoff palveli Venäjän keisarikunnan armeijassa ja toimi Kuopion läänin kuvernöörinä. Kansallisarkistoon tämän 2 000 kirjeestä koostuvan ainutlaatuisen aineiston lahjoitti rouva Alice Rosenlew edellyttäen, että kirjeet säilytetään täsmälleen sellaisina, kuin ne luovutushetkellä olivat. Rosenlew oli niputtanut kirjeet klemmarein ja lisännyt niihin omia huomioitaan.

Ylönen kävi kirjeet läpi yksitellen. Ja yllättyi.

”Tutkimuksen alussa luulin päätyväni tarkastelemaan jotakin hyvin erilaista sosiaalista ryhmää, kuin mihin itse kuulun.”

Nykyihmisen silmin 1900-luvun alun aateliseliitin ja omien kansakoulupohjalta ponnistaneiden vanhempien perustaman kodin arjessa olikin yllättäviä yhtäläisyyksiä.

”Aateliset olivat etulinjassa, kun suuresta maailmasta tuli Suomeen vaikutteita ja uusia tapoja, jotka päätyivät sittemmin tavallisiin koteihin. Samaan aikaan kirjeissä keskusteltiin hyvinkin arkisista asioista, kuten siitä, millainen koira kannattaisi ottaa”, Ylönen naurahtaa.

Lapsuuden karttamaanikko ei ole kadonnut mihinkään. Irene Ylösen ja hänen puolisonsa tavoitteena on kiertää kaikki Suomen yli 40 kansallispuistoa. Tällä hetkellä he ovat vierailleet jo 31 kohteessa. Kuvassa Ylönen Pyhä-Häkin kansallispuistossa Keski-Suomessa. Kuva: Irene Ylösen kotialbumi

Soturin verta suonissa

Vuosien saatossa tutkijaa alkoi kiinnostaa, millainen historia hänellä itsellään on. Irene Ylönen tiesi sukunsa tarinaa vain isovanhempiinsa asti. Tämän päivän sukututkimuksen keinoin oman suvun matka alkoi hahmottua nopeasti. Ylönen kirjautui maailmanlaajuiseen verkostopalveluun, jonka tiedot ovat suurimmalta osin luotettavasti koottuja ja perustuvat muun muassa asianmukaisiin kirkonkirjojen merkintöihin. Palvelun kuraattorin ohjauksessa häneltä kului lopulta vain parikymmentä minuuttia siihen, että lähes kaikki

sukuhaarat olivat hänen tiedossaan.

Ylönen teetti myös geenitestin, jonka ensitulokset kertoivat hänen olevan sataprosenttisesti suomalainen. Jokin aika sitten ilmeni, että on hänessä myös hitunen balttia. Esi-isistä löytyy myös ruotsalaisia sotilaita Länsi-Göötanmaalta.

*”Olen savolais-hämäläis-
varsinaissuomalainen, enemmän
yhteyksiä on länteen kuin itään”,
Ylönen tiivistää.*

Nälkä kasvoi syödessä. Äitilinjän tarkastelu sukututkimuksen keinoin ei johtanut 1700-luvun loppupuolta pidemmälle, joten seuraavana Ylönen teetti mitokondrio-DNA-testin. Menetelmä tutkii äidin kautta periytyvää geeniperimää, sukulaisuutta ja muuttoreittejä aina ihmiskunnan syntysijoilta, Etiopiasta, lähtien. Suomalaiset ovat geneettisesti mielenkiintoinen sekoiutus, sillä tuhansien vuosien aikana heitä on tullut etelästä, lännestä ja idästä.

Ylösenkin perimätyyppi kertoo kiinnostavaa tarinaa siitä, mitä on tapahtunut ennen kuin hänen tarinansa Niemisjärvellä alkoi. Hän polveutuu euraasialaisesta paimentolais- ja sotilaskansasta, skyyteistä. Lähellä Ylösen geeniperimää olevia jäänteitä on löytynyt myös ruotsalaisen Sigtunan kaupungin viikinkiaikaisista haudoista. Geneettisiä sukulaisia Ylösellä on Ruotsin, Norjan ja Tanskan lisäksi Yhdysvalloissa sekä Irlannissa.

”Sukututkimuksessa omasta historiasta selviää kaikenlaista, joten tähän hommaan ei pidä lähteä, jos ei oikeasti halua tietää asioita suvustaan. Tämä geeniasia tuo sukututkimukseen aivan uuden kierteen. Pitäisi ehkä käydä siihen liittyen joku kurssi”, Ylönen kertoo innostuneena.

Tieteellinen julkaiseminen on rikki

Irene Ylösen kenties kiharaisesti alkanut opiskelu- ja työura johti loppulta 21 vuotta sitten Jyväskylän yliopiston kirjastoon ja tällä tiellä hän on pysynyt. Työtehtävät ovat vaihdelleet muun muassa julkaisupalveluista hankintaan. Kirjaston johtoryhmään hän liittyi tultuaan hankintapäälliköksi vuonna 2009.

”Jäämistä on varmasti tukenut se, että työtehtäväni ovat vaihdelleet ja siinä olen tullut tuntemaan kaikki talon toiminnot. Kaikista omimmalta ovat tuntuneet tutkijoille suunnatut palvelut.”

Irene Ylösellä on vahva tutkijaidentiteetti, mutta nyt jo sitäkin enemmän hän kokee yhteyttä koko yliopistoyhteisöön.

”En ehkä sopeutuisi enää muualle kuin yliopistokirjastoon”, Ylönen pohtii.

Jyväskylän yliopiston kirjasto ja tiedemuseo sulautuivat Avoimen tiedon keskuukseksi vuonna 2017. Huhtikuussa 2024 Irene Ylönen aloitti keskuksen

johtajana, kun häntä tehtävässä edeltänyt Pekka Olsbo oli edellisvuoden lopulla siirtynyt Oulun tiede- ja museokeskus Luupin johtoon.

Niin yliopistoihminen kuin onkin, Ylösen mielestä myös monet yliopistojen ulkopuolelta tulevat vaikutteet soveltuvat tiedeyhteisöön.

”Esimerkiksi henkilöstöjohtamiseen omaksutut uudet käytänteet ovat erinomaisia.”

Ylönen muistuttaa, että tutkimuksessa tulee kuitenkin aina säilyä autonomia ja riippumattomuus.

”Ei mikään aika ole täysin epäpoliittista ja tiettyinä aikoina valikoidaan tiettyjä tutkimusaiheita. Mutta kukaan yliopiston ulkopuolella ei saa sanella, mitä saa tutkia. Jos maailmanpoliittisesti vielä tulenarempaan suuntaan mennään, niin ehkä tiede voi olla uhattuna. Toisaalta luotan siihen, että se selviää tästäkin myrskyistä.”

Jos on työskennellyt tieteellisessä kirjastossa yli 20 vuotta, alkaa jo olla perspektiiviä siihen, mikä kirjastotyössä on muutoksessa. Kahdessakymmenessä vuodessa ilmiöksi on noussut avoin julkaiseminen. Ylösen mielestä ihanetilanne olisi, että ei tarvitsisi enää erikseen puhua *avoimesta* tieteestä. Ei tiede ole suljettua, eikä tutkimustieto ole enemmän turvassa, vaikka se olisi julkaistu tilausmaksullisessa lehdessä.

”Se, mikä ei ole 20 vuodessa muuttunut, on kustannusten nousu. Ensin maksoimme vuosi vuodelta enemmän lehtipakettien tilausmaksuista. Avoimen julkaisemisen myötä maksoimme vielä lisää.”

Ylöstä turhauttaa, että rakenteet eivät vielä salli merkittävää poikkeamaa vallitsevasta käytänteestä tutkimustulosten julkaisemisessa. Yliopistot maksavat edelleen tieteellisten artikkelien julkaisemisesta suurille kustantajille prosessin molemmissa päissä, niin kirjoittaja- kuin tilausmaksuina.

Kun Ylönen julkaisi blogitekstin *Tieteellinen julkaiseminen on rikki* (2024), sai hän runsaasti palautetta tiedeyhteisöstä. Tutkijat tunnistavat julkaisemisen ongelmat, mutta kukaan ei tiedä, mikä sysäisi muutoksen liikkeelle.

Ylösen viesti tutkijanuransa alussa oleville on selkeä: julkaiskaa avoimesa kanavassa, joka on juuri teidän tutkimuksenne aiheen, sen näkyvyyden ja sen keskeisen kohdeyleisön kannalta paras.

Kansalaistieteen Lähde

Yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkyväksi tekeminen sekä tieteen avoimuuden edistyminen ovat vahvistaneet kansalaistiedettä, jossa tutkimuksen kohteesta tulee aktiivinen tutkimustiedon tuottaja. Tieteellisten kirjastojen asema kansalaistieteen palveluntarjoajina on keskeinen, ja kansalaistieteen

edistäminen onkin ollut Avoimen tiedon keskuksen ytimessä sen perustamisesta lähtien.

Keskus on Lähde-rakennuksen ja sen tapahtumatarjonnan osalta mukana *Digitaalinen kansalaistiedekeskus*-hankkeessa, joka mahdollistaa kansalaisten osallistumisen tieteellisiin tutkimuksiin mobiilisovellusten avulla. Hankkeessa kehitetyllä Muuttolintujen kevät -sovelluksella on jo yli 270 000 käyttäjää.

Irene Ylöstä kansalaistieteessä kiehtoo se, että sen keinoin voidaan tutkia jotain, mitä muuten ei ehkä voi. Kansalaistiedettä ei kuitenkaan tule harjoittaa vain kansalaistieteen vuoksi, vaan keskeistä tutkimuksen kannalta

on valita menetelmä, joka sopii parhaiten tutkimusasetelmaan.

”On tärkeää muistaa, että kansalaistieteeseen oman ratkaisevan panoksensa tuovat kansalaiset, jotka uhraavat tutkimukseen aikaansa. Siksi tutkija ei saa käsitellä heitä ainoastaan tiedontuottajina, vaan heidät tulee ottaa mukaan tutkimusprosessin kaikkiin vaiheisiin.”

Ylösen mukaan toteutuessaan kansalaistieteen merkittävin yhteiskunnallinen hyöty onkin, että kansalaistieteilijöille muodostuu kokonaiskuva ja ymmärrys siitä, miten tutkimus syntyy ja mitä luotettavan tutkimuksen tekeminen todella vaatii.

Kirjallisuus

YLÖNEN, IRENE. 25. 9. 2024. *Tieteellinen julkaiseminen on rikki.*
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202410226438>

Kirjoittaja

SINI TUUKKA

Jyväskylän yliopisto, Avoimen tiedon keskus
sini.tuikka@jyu.fi

<https://orcid.org/0000-0003-3858-418X>